

ЕТИКО-МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВИБОРУ І ПОБУДОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Наталя Торчевська

Реферат

У публікації висвітлено етико-моральні аспекти підготовки учнівської молоді до вибору і побудови професійної кар'єри, оскільки професійна кар'єра сучасного кваліфікованого робітника характеризується цілеспрямованим і систематичним розвитком його особистості відповідно до моральних категорій, за допомогою яких виражаються моральні принципи, норми, установки, оцінки, правила поведінки на робочому місці, у трудовому колективі. Вона характеризується соціально-особистісним зростанням, індивідуальним підходом до глибокого процесу професіоналізації, формуванням професійної відповідальності, професійних уподобань, установок тощо. Викладено критерії і показники моральної готовності підлітків до вибору професії, уточнено визначення й суть терміносполуки «етико-моральні аспекти підготовки учнівської молоді до вибору і побудови професійної кар'єри», наведено форми роботи з учнівською молоддю щодо розвитку її етико-моральних якостей у навчальній і позанавчальній діяльності.

Зроблено висновок про те, що формування етико-моральних аспектів підготовки учнівської молоді до вибору й побудови професійної кар'єри є тривалим багатоаспектним процесом розвитку особистості, націленим на самовдосконалення й успішну самореалізацію у подальшій професійній діяльності, що включає формування морально-етичних настанов, ціннісних орієнтацій учнівської молоді, які формуються у певну систему, регулюють подальшу професійну діяльність, морально-етичне ставлення до виконання виробничих завдань, трудової дисципліни; сформованість соціальної відповідальності, моральної самосвідомості, порядності, гідності, честі та інших важливих моральних категорій, необхідних для успішного вибору й реалізації професійної кар'єри.

Ключові слова: етико-моральні якості особистості, суть етико-моральних категорій, учнівська молодь, професійна орієнтація молоді на робітничі професії.

Актуальність статті. У Законі України «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» (2010 р.), Державній цільовій програмі розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 рр. (2011 р.) та інших документах серед стратегічних завдань реформування професійної освіти визнано професійну орієнтацію молоді на робітничі професії, побудову успішної кар'єри.

З огляду на це зауважимо, що проблема підготовки учнівської молоді

до вибору й побудови професійної кар'єри є багатоаспектною, оскільки її розв'язання уможлиблюється через цілеспрямовану діяльність суб'єктів педагогічної діяльності за психолого-педагогічним, соціологічним, економічним та іншими напрямками. У даному контексті важливе значення мають етичні аспекти підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Професійна кар'єра сучасного кваліфікованого робітника характеризується насамперед цілеспрямованим і систематичним розвитком його особистості відповідно до моральних категорій, які виражають моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки тощо. Вона характеризується соціально-особистісним зростанням, індивідуальними підходами до глибокого процесу професіоналізації, формуванням професійної відповідальності, професійних уподобань, професійної установки тощо.

Етичні аспекти підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри тісно пов'язані з проблемою професійної моралі, що для сьогодення зумовлено зростанням потреб суспільства у висококультурних фахівцях, здатних не лише успішно виконувати професійні завдання, а й будувати взаємовідносини високого морального рівня, усвідомлювати значення подальшого розвитку своїх моральних норм і принципів у контексті обраної професії.

Водночас важливість цього питання актуалізовується відповідно до поширення гуманістичних тенденцій у професійно-технічній освіті, демократизації трудових відносин. Це зумовлює потребу в посиленні особистісної відповідальності професіоналів за якісне регулювання відносин у професійно-трудої сфері на основі засвоєння морального досвіду, органічного входження у світ моральних принципів і норм. Акцентуємо увагу на тому, що вони відіграють важливе значення у взаєминах з колективом на робочому місці, створенні й підтриманні морально-психологічного клімату трудового колективу, згуртованості робітників тощо.

Мета статті. Довести, що для успішного вибору й побудови професійної кар'єри важливе значення відіграє формування в учнівської молоді комплексних характеристик, які охоплюють етико-моральні установки й відповідні орієнтації, що в подальшій трудовій діяльності визначатимуть систему норм і цінностей, регулюватимуть морально-етичне ставлення до виконання завдань професії, дотримання трудової дисципліни, а також виявити і розкрити суть окреслених тут характеристик.

Виклад основного матеріалу. Проблема ціннісних орієнтацій особистості присвячено ґрунтовні праці І. Беха, М. Боришевського, М. Нарійчука, О. Олексюка, Л. Філоненко, Д. Щепової та ін.; питанням формування моральної свідомості особистості значну увагу приділяли А. Авксентьєва, А. Бойко, О. Богданова, І. Кон, Н. Щуркова та ін.

Предметом наукових розвідок вітчизняних і російських науковців (В. Вітольника, В. Андросюка, О. Козівської, В. Бакштановського, В. Радул, Н. Севостьянової, В. Григораш, Т. Радовської, Д. Шимановської, Є. Сажинєва та ін.) стало висвітлення різних питань щодо структури й змісту професійної

етики.

Науковий і практичний інтерес для нашої публікації становлять праці Г. Муриної та Л. Гасюк, у яких ґрунтовно висвітлено особливості професійної етики учнів ПТНЗ.

Систематизацію моральних якостей фахівців викладено в науковому доробку О. Воронько, Є. Грабаренко, Н. Крилової, А. Кузнецової. Морально-етичне виховання учнів на традиціях українського народу розглядали: Н. Заячківська, Л. Драчук, а моральну культуру – Л. Аза, Л. Бурдейна, В. Петрова, Л. Чорна та ін.

Попри наявність численних наукових досліджень, що певним чином стосуються порушеної проблеми, треба зазначити, що самостійних наукових пошуків комплексного характеру щодо її вирішення нами не виявлено.

Як відомо, вибір професії – це свідоме формування людиною власних професійних планів з метою оптимальної реалізації своїх фізичних і духовних можливостей у певній галузі професійної діяльності. Вибір професії буде правильним й свідомим за умови, якщо його зроблено з урахуванням людиною своїх індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, здібностей, а також потреб ринку праці в кадрах [1, с. 9]. Водночас вибір професії особистістю має збігатися з моральним вибором – відповідними принципами, правилами, нормами, щоб обрана професія відповідала її духовним потребам, інтересам та уподобанням [4, с. 324–325]. Зазначимо, що в цьому контексті важливе значення відіграють: ціннісні орієнтації учня, що являють собою вибіркоче ставлення до матеріальних і духовних надбань людства, систему настанов, переконань, виражених у його свідомості й поведінці [3, с. 55]; врахування професійних інтересів – спрямованості учня на оволодіння обраною професією у процесі усвідомлення її суспільної й особистої значущості та привабливості. Виражається це у намірі глибше пізнати свою професію, в сумлінному ставленні до оволодіння професійними вміннями і навичками, в психологічній і практичній готовності працювати за обраною професією [5, с. 130].

Передусім зазначимо, що саме від врахування ціннісних орієнтацій, морального вибору професії, професійних інтересів учнів залежить мотивація їхньої професійної трудової діяльності – властива учню стійка система мотивів до праці, що склалася у процесі його життя, від якої залежить успішна реалізація професійної кар'єри. Зазначимо також, що найстійкішими мотивами праці є: суспільний мотив – усвідомлення потреби в суспільно значущій діяльності; мотив досягнення успіхів, інтерес до професії – усвідомлення потреби в самоствердженні; мотив співпраці – усвідомлення потреби в суспільній праці та кооперування в навчанні; мотив матеріальної винагороди – усвідомлення потреби в матеріальному забезпеченні [5, с. 199].

Нам цілком імponує думка О. Лямкіної [2], що критеріями і показниками моральної готовності підлітків до вибору професії є:

інформованість щодо вимог професії;

розуміння суспільної значущості професії, моральних принципів

поведінки майбутнього професіонала;

усвідомлення необхідності високого рівня освіти для майбутнього професіонала;

наявність адекватної самооцінки індивідуальних здібностей, моральних мотивів вибору професії, тобто орієнтація на позитивні цінності життя;

наявність особистісного життєвого професійного плану;

здатність до саморефлексії.

Перейдемо до з'ясування суті етико-моральних категорій, що, як і ціннісні орієнтації та етико-моральні установки, є складовими комплексних характеристик учнівської молоді, вирішальних для успішного вибору і побудови подальшої професійної кар'єри.

На основі вивчення довідкової літератури нами виявлено й виокремлено суть таких етико-моральних категорій (табл. 1):

Таблиця 1

Суть етико-моральних категорій

Категорія	Суть морально-етичної категорії, її атрибутів
Безкорисливість	постійне піклування про людей, готовність поступитися особистими інтересами заради іншої людини, не пов'язуючи ці моральні дії з будь-яким зовнішнім підкріпленням [4, с. 47];
Бережливість	дбайливе ставлення до людей, матеріальних і духовних благ, чужої, особистої і суспільної власності [4, с. 50];
Благородство	моральна якість людини із властивими їй чесністю, порядністю, правдивістю, принциповістю, справедливістю, самовідданістю, вірністю гуманістичним ідеалам; бажання служити людям, Батьківщині, народу [4, с. 59];
Вдячність	готовність робити добро, віддячити за добро, послугу, допомогу [4, с. 79];
Гідність	уявлення про самоцінність людської особистості, її моральну рівність з усіма; потреба в самоповазі; вимогливість до себе; шляхетність; авторитет; сумлінність; почуття відповідальності перед власною совістю [4, с. 114; 6, с. 75];
Духовність	система найвищих нематеріальних цінностей, найвища самореалізація людини шляхом засвоєння цих цінностей. Духовність виражається у багатстві духовного світу особистості, ерудиції, розвинутому інтелекті й емоційних запитах, моральності, у фундаментальних рисах – пізнавати і жити, діяти для інших [1, с. 22];
Правдивість	характеризує людину, яка зробила для себе правилом говорити правду, не приховувати від

	інших людей і самої себе справжній стан справ [4, с. 374];
Совість	внутрішня переконаність у тому, що є добром і злом, усвідомлення моральної відповідальності за свою поведінку [4, с. 426];
Сумлінність	чесне, старанне виконання особою покладених на неї обов'язків, насамперед моральних [5, с. 331];
Толерантність	терпимість до способу життя інших, їхньої поведінки, звичаїв, почуттів, переконань, ідей, вірувань [3, с. 99];
Чесність	правдивість, принциповість, вірність своїм обов'язкам, переконаність у справедливості своїх дій, щирість перед іншими і собою тощо [4, с. 489];
Честь	потреба в повазі до себе та визнанні іншими своїх заслуг перед людьми, своєї соціальної цінності; переконаність у власній значущості для суспільства; чесність перед людьми; репутація, престиж; совість; почуття обов'язку перед людьми; висока моральність у стосунках [6, с. 75];
Інтелігентність	високий рівень розумового розвитку і моральної культури особистості, ерудиція людини, збагачення її пам'яті здобутками, накопиченими людством, неповторне багатство духовного світу, внутрішня й зовнішня культура [5, с. 129].

Таким чином, виходячи із суті етико-моральних категорій, викладених нами у табл. 1, а також ціннісних орієнтацій й етико-моральних установок, можна зробити висновок, що для успішного вибору й побудови професійної кар'єри учнівською молоддю важливими є комплексні характеристики, які передбачають сукупність морально-етичних якостей, що й сприяють реалізації морального потенціалу майбутнього кваліфікованого робітника в обраній галузі, вірність моральним принципам, старанне виконання трудових обов'язків; уможлиблюють становлення його стилю етико-моральної діяльності; визначають поведінку в трудовому колективі та на робочому місці, у складних робочих ситуаціях тощо.

Викладене тут свідчить, що формування в учнівської молоді окреслених комплексних характеристик позитивно впливатиме й на згуртованість трудового колективу, його морально-психологічний клімат, загальноприйняті норми та правила взаємостосунків, бажання служити людям, Батьківщині, народу, а головне, – пізнавати й жити, діяти для інших тощо.

Водночас, для успішного вибору професії недостатньо знань про зовнішній світ, необхідне пізнання себе, своїх особистісних рис, здібностей. З огляду на це надзвичайно важливим є формування самооцінки учня, його відповідальності за свої вчинки, вміння оцінювати їхній моральний рівень, порівнювати себе з іншими людьми, робити висновки про свої особистісні

мотиви, їхню суспільну значущість, моральні якості. Для розв'язання цього завдання необхідно створити педагогічні умови формування моральної свідомості й поведінки учнів, використовувати всі засоби навчально-виховного процесу, застосовувати наступність методів професійного самовизначення, підвищувати рівень виховної роботи вчителів, класних керівників, батьків [2].

На нашу думку, формування наведених у табл. 1 морально-етичних рис учнівської молоді можливе шляхом залучення її до такої діяльності, яка сприятиме усвідомленню своєї моральної поведінки, виявленню подальших її наслідків у майбутній професійній діяльності; оволодінню системою знань щодо етико-моральних категорій, специфіки майбутньої професійної діяльності та етичних дилем, з якими обов'язково доведеться зіткнутися майбутньому кваліфікованому робітнику під час реалізації власної професійної кар'єри.

Висновки. Отже, успішне формування в учнівської молоді комплексних характеристик, що охоплюють етико-моральні категорії, ціннісні орієнтації, установки тощо, забезпечуватиметься за таких педагогічних умов:

залучення учнів до обговорення морально-етичних дилем після перегляду відповідних художніх фільмів, творів, розв'язання ситуативних задач та реальних ситуацій із життя кваліфікованих робітників, виробничого колективу тощо;

підготовка учнями творів-роздумів щодо майбутньої професії;

створення кодексів етики у процесі навчання;

психолого-педагогічна підтримка у визначенні учнями ціннісних орієнтацій, що зумовлюватимуть вибір системи норм і професійних цінностей, регулюватимуть подальшу професійну діяльність;

використання групових форм навчально-виховної взаємодії, що активізують стале засвоєння моральних категорій тощо.

За нашим переконанням, доцільні й такі напрями роботи викладачів гуманітарного циклу з розвитку в учнівської молоді морально-етичних якостей:

підготовка рефератів, доповідей на етико-моральні теми;

написання диктантів, творів на етико-моральну тематику;

участь у ділових іграх;

створення тематичних веб-квестів;

складання словників із відповідною професійною термінологією (з іноземних мов).

Безперечно, позитивною формою роботи з учнівською молоддю є бесіди з досвідченими кваліфікованими робітниками на етико-моральні теми з наведенням прикладів морально-етичних дилем з практики роботи тощо.

Таким чином, етико-моральні аспекти підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри – це тривалий багатоаспектний процес розвитку особистості, націлений на самовдосконалення й успішну самореалізацію у подальшій професійній діяльності, що включає формування

морально-етичних настанов, ціннісних орієнтацій учнівської молоді, які визначають систему норм і цінностей, регулюють подальшу професійну діяльність, етико-моральне ставлення до виконання завдань професії; сформованість соціальної відповідальності, моральної свідомості, порядності, гідності, честі та інших важливих моральних категорій, необхідних для успішного вибору і реалізації професійної кар'єри. Водночас для успішного вибору й побудови професійної кар'єри учнівською молоддю важливими є комплексні характеристики, що передбачають сукупність етико-моральних якостей, що сприяють реалізації морального потенціалу майбутнього кваліфікованого робітника в обраній галузі; вірність обраним моральним принципам, старанне виконання трудових обов'язків, становлення його стилю етико-моральної діяльності; визначають поведінку в трудовому колективі та на робочому місці, у складних робочих ситуаціях тощо.

Серед подальших напрямів наукових пошуків у галузі окресленої проблеми виокремимо суть поняття «готовність учнівської молоді до вибору професії».

Література

1. *Аніщенко О. В.* Теоретичне і виробниче навчання у професійно-технічних навчальних закладах: короткий термінол. словник / О. В. Аніщенко, Н. В. Смоляна. – К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. – 103 с.
2. *Лямкина Е. В.* Формирование нравственной готовности старшеклассников к выбору профессии : дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Елена Викторовна Лямкина. – М., 1998. – 150 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-nravstvennoi-gotovnosti-starsheklassnikov-k-vyboru-professii>
3. Педагогический словарь: учеб. пособ. для студентов высш. учеб. заведений / В. И. Загвязинский, А. Ф. Закирова, Т. А. Строкова и др.; под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. – М.: Издат. центр «Академия», 2008. – 352 с.
4. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К.: Пед. думка, 2001. – 516 с.
5. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
6. *Рибалка В. В.* Честь і гідність особистості як етико-правові та психолого-педагогічні категорії науки і життя людини / Валентин Рибалка // Виховання у цілісному пед. процесі: навч.-метод. комплекс / уклад. Л. П. Вовк, О. С. Падалка, Г. Д. Панченко, В. П. Вишківська, О. В. Піскун. – К.: «МП Леся», 2008. – С. 68–84.

Реферат

ЭТИКО-МОРАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ К ВЫБОРУ И ПОСТРОЕНИЮ

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ

Наталья Торчевская

В публикации освещены этико-моральные аспекты подготовки ученической молодежи к выбору и построению профессиональной карьеры, поскольку профессиональная карьера современного квалифицированного рабочего характеризуется целенаправленным и систематическим развитием его личности в соответствии с моральными, установки, оценки, правила поведения на рабочем месте в трудовом коллективе. Она характеризуется социально-личностным ростом, индивидуальным подходом к глубокому процессу профессионализации, формированию профессиональной ответственности, профессиональных предпочтений, установок и т.д. Изложены критерии и показатели моральной готовности подростков к выбору профессии, уточнено определение содержания терминосочетания «этико-моральные аспекты подготовки ученической молодежи к выбору и построению профессиональной карьеры», приведены формы работы с ученической молодежью касательно развития этико-моральных качеств учеников в учебной и позаурочной деятельности.

Сделан вывод о том, что формирование этико-моральных аспектов подготовки ученической молодежи к выбору и построению профессиональной карьеры представляет собой длительный многоаспектный процесс развития личности, нацеленный на самоусовершенствование и успешную самореализацию в последующей профессиональной деятельности, что учитывает формирование этико-моральных установок, ценностных ориентаций ученической молодежи. Они определяют систему норм и ценностей, регулируют последующую профессиональную деятельность, морально-этическое отношение к выполнению производственных заданий, трудовой дисциплине; формирование социальной ответственности, морального самосознания, порядочности, честности, чести и других важных моральных категорий, необходимых для успешного выбора и реализации профессиональной карьеры.

***Ключевые слова:** этико-моральные качества личности, содержание этико-моральных категорий, ученическая молодежь, профессиональная ориентация молодежи на рабочие профессии.*

Abstract

ETHICAL AND MORAL ASPECTS AS REGARDS PREPARING STUDENTS TO SELECT AND MAKE THEIR PROFESSIONAL CAREER

Natalya Torchevska

Ph.D. in Pedagogy, Research fellow, of the Laboratory for career guidance and training. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The paper highlights the ethical and moral aspects as regards preparing students to select and make their professional career as a modern skilled worker's professional career is characterized by focused and systematic development of his personality in accordance with moral categories in which moral principles, norms, attitudes, evaluation, rules of conduct at a workplace are expressed. It is characterized by social and personal growth, personal approach to a profound process of professionalism, formation of professional liability, professional preferences, objectives, etc. Criteria and indicators of adolescents moral readiness to selecting the profession are given an account of, the definition and essence of terminological word combination "ethical and moral aspects of preparing students to select and make their professional career are clarified", the ways of working with pupils on the development of ethical and moral character of students in educational and extracurricular activities are given.

The author concludes that formation of ethical and moral aspects of preparing pupils to choosing and making a professional career is a long multidimensional process of personal development aimed at self-improvement and successful self-realization in future professional performance including pupils' formation of ethical attitudes and values orientations that determine a system of norms and values, control future professional activity, moral and ethical attitude to the tasks of the profession, labor discipline; formation of social responsibility, moral consciousness, integrity, dignity, honor, and other important moral categories necessary for successful selection and implementation of a professional career.

Key words: *ethical and moral traits of a personality, essence of ethical and moral categories, students, professional orientation of young people.*

References

1. *Anishchenko O. V.* Teoretychne i vyrobnyche navchannia u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: korotkyi terminolohichnyi slovnyk (Theoretical and production training at vocational schools: terminological mini dictionary). – Kyiv, 2012. – 103 p.

2. *Liamkina E. V.* Formirovanie npravstvennoyi gotovnosti starsheklassnikov k vyboryu professii: dis. (Formation of senior pupils' moral readiness to selecting a profession: dissertation) [Electronic source], <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-npravstvennoi-gotovnosti-starsheklassnikov-k-vyboru-professii>

3. *Zagviazinsky V. I., Zakirova A. F., Strokova T. A.* Pedagogicheskiy slovar (Ped. dictionary). – Moscow, 2008. – 352 p.

4. *Yarmachenko M. D.* Pedahohichnyi slovnyk (Ped. dictionary). – Kyiv, 2001. – 516 p.

5. *Honcharenko S. U.* Profesiina osvita: slovnyk (Vocational education: dictionary). Kyiv, 2000, 380 p.

6. *Rybalka V. V.* Chest i hidnist osobystosti yak etyko-pravovi ta psykholoho-pedahohichni katehorii nauky i zhyttia liudyny (Honor and dignity of a person as ethics-and-legal and psycho-pedagogical categories of science and

human's life). Vykhovannia u tsilisnomu ped. protsesi. – Kyiv, 2008. – P. 68–84.